

Освіта українських біжен_ок за кордоном (24 лютого — 20 червня 2022)

Авторка: Юлія Назаренко

За [даними](#) ООН, після початку повномасштабного вторгнення з України виїхало 1,8 мільйона дітей. Найбільше виїхало в Польщу — 1,1 мільйон дітей, а також в інші наближені до України країни: Молдову, Румунію, Чехію, Словаччину та Угорщину. Наразі ми не маємо надійних даних щодо того, скільки уч_ениць, студент_ок та освітян_ок виїхали за кордон. За [словами](#) міністра освіти і науки Сергія Шкарлета, Україну вимушено залишили 672 тисячі уч_ениць та 26 тисяч вчитель_ок. Кількість студент_ок, які виїхали, досі невідома.

Уряди країн, що приймали вимушених переселен_ок з України, серед інших заходів підтримки запропонували також можливість продовжити навчання на різних рівнях освіти. У дитячих садочках і школах українські діти мають право навчатися за місцем тимчасового перебування. У більшості європейських країн середня освіта є обов'язковою, тому значна частка українських уч_ениць вчиться одночасно в місцевих школах і в українських дистанційно. Іноземні університети та інституції почали запускати окремі програми, надавати стипендії та іншу підтримку

українським студент_кам. Однак існує низка проблем, з якою стикаються уч_ениці та студент_ки за кордоном: мовний бар'єр, подвійне навантаження, брак технічних засобів для навчання, академічна різниця та інші.

Цей матеріал містить огляд ситуації щодо дошкільної, середньої та вищої освіти для українських біжен_ок за кордоном, а також основні проблеми, з якими стикаються уч_ениці та студент_ки. Для написання цієї записки ми зверталися до повідомлень в українських та іноземних медіа, матеріалів міжнародних організацій, повідомлень українських та іноземних представни_ць органів влади.

● Дошкільна освіта

У країнах Європейського Союзу надається доступ до дитячих садочків для біжен_ок з України безкоштовно за місцем тимчасового перебування. Діти можуть відвідувати як державні/муніципальні садочки, так і приватні. Наприклад, у [Латвії](#) за браку потрібної кількості місць у державних садочках буде надаватися можливість для українських дітей відвідувати приватні садочки, а покривати їхню вартість будуть місцеві органи влади. Також існують випадки відкриття садків спеціально для українських дітей за кордоном. Такий садок [відкрили](#) для дітей українських біжен_ок у місті Пловдив у Болгарії.

● Середня освіта

Перебуваючи на території Європейського Союзу, діти-біжен_ки з України отримують право на безкоштовну середню освіту за місцем тимчасового перебування (як у державних, так і у приватних закладах освіти). У більшості країн вона є обов'язковою — відповідно, всі діти шкільного віку мають відвідувати заклади освіти.

Може бути кілька варіантів організації навчання українських дітей у школах за кордоном:

- 1) Навчання разом із місцевими дітьми. Наприклад, у [Польщі](#) 90% уч_ениць перебувають у класах з польськими дітьми, а ще 10% — на підготовчих курсах.
- 2) Навчання у класі з дітьми-біжен_ками з різних країн. У деяких країнах українських дітей [розподіляють](#) спочатку в адаптивні або

інтеграційні класи, де з ними можуть навчатися діти, які володіють іншими мовами. У таких класах їх навчають національної мови, знайомлять з місцевою системою освіти, надають психологічну підтримку та оцінюють компетенції.

- 3) Навчання різновікових дітей в одному класі. У деяких країнах для україн_ок створюють окремі класи, де можуть бути уч_ениці різного віку, оскільки не набирається достатньо осіб, щоб створити класи для одного віку. Наприклад, у [Чехії](#) є можливість для створення таких класів, якщо у школі набереться понад 15 дітей різного віку, і тоді їм будуть викладати окремі предмети з української шкільної програми.

Крім цього, існують приклади самоорганізованих українських шкіл за кордоном. Наприклад, у [Нідерландах](#) організували школу для уч_ениць 5-11 класів, і там зараз навчається близько 100 осіб. Також школу для українських уч_ениць було [відкрито](#) у Бухаресті на базі румунського коледжу, де планують дати можливість для навчання 200 дітей різного віку.

Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) [рекомендувало](#) українським уч_еницям за кордоном продовжувати навчання в українських школах дистанційно. Вони можуть продовжити навчання у тих школах, у яких навчалися і які відновили дистанційне навчання, або перевестися до іншого українського закладу загальної середньої освіти. Також була можливість дистанційно [навчатися](#) не лише в державних українських школах, а й у приватних школах безкоштовно. Крім того, було можливо зарахувати дітей до Міжнародної української школи (державна міжнародна школа дистанційного навчання, яка надає можливість отримати базову, початкову та повну середню освіту дистанційно або екстернатом) на екстернат за індивідуальною формою. Попри те, що були надані роз'яснення про те, як долучатися до дистанційного навчання з-за кордону, наразі МОН публічно не розглядає як проблему подвійне навантаження, яке виникає через навчання уч_ениць одночасно і в школах за кордоном, і в Україні.

Наразі невідома точна кількість уч_ениць, які навчалися дистанційно до кінця 2021/2022 навчального року. Наприкінці травня міністр освіти і науки Сергій Шкарлет [заявив](#), що з України виїхали 672 тисячі українських уч_ениць. Уряди деяких країн також публічно повідомляють, скільки уч_ениць з України відвідують місцеві школи. Наприклад, у [Польщі](#)

навчаються близько 200 тисяч українських дітей. Однак наразі існує брак даних щодо того, яка кількість дітей під'єднуються з-за кордону до навчання дистанційно. У травні міністр освіти також повідомляв про те, що до навчання повернулися 3,6 млн уч_ениць, але не уточнював, чи враховує це число учнівство, яке опинилося за кордоном. Наприкінці травня голова Комітету Верховної Ради з питань освіти [заявив](#), що 80% українських дітей, які виїхали за кордон, навчаються дистанційно в українських школах. Є також поодинокі повідомлення з даних по окремих областях. Наприклад, ще наприкінці березня начальниця управління освіти Закарпатської ОВА [заявила](#), що з-за кордону до дистанційного навчання під'єднуються 18 тисяч дітей.

У МОН ще у березні 2022 року заявили, що атестати отримають усі уч_ениці незалежно від того, чи знаходяться вони в Україні, чи за кордоном, а всі оцінки будуть перезараховані. Згідно з [рекомендаціями](#), при здійсненні оцінювання мають бути зараховані оцінки, які отримали уч_ениці незалежно від місця перебування, у тому числі із закладів місця тимчасового перебування. Уч_ениці 9 та 11 класів, які перебувають за кордоном, можуть отримати документи про освіту у кілька способів. Документи про базову та загальну середню освіту можна [отримати](#) у закордонних дипломатичних установах України у країні перебування, подавши попередньо заяву про це. Уч_ениці, які зараховані до екстернату Міжнародної української школи, можуть отримати документи там.

Низка країн також співпрацюють з українським МОН і заохочують українських уч_ениць навчатися дистанційно в українських школах (наприклад, Польща, Угорщина, Чехія). У Варшаві [відкрили](#) спеціалізовані пункти дистанційного навчання в системі дистанційного навчання України для уч_ениць 9-11 класів.

В Італії місцевий МОН [заохочував](#) проводити заняття з української мови серед дітей з України, в Німеччині міністерка освіти [наголошувала](#) на важливості збереження української ідентичності під час асиміляції до місцевої освітньої системи. У деяких країнах, наприклад, у [Литві](#), уч_ениці можуть обирати українську мову як другу мову вивчення. У [Латвії](#) навчання з 1 по 6 клас проводиться наполовину мовою національної меншини (у цьому випадку — українською), а наполовину — латиською. У [Болгарії](#) на платформі для дистанційного навчання є доступ до українських шкільних підручників з 1 по 11 клас.

Поза цим, у різних країнах працюють факультативні українські школи або українські школи вихідного дня (суботні, недільні), які приймають дітей українських біжен_ок і проводять з ними уроки за українською освітньою програмою. Наприклад, українські факультативні школи у [Греції](#) проводять уроки три рази на тиждень.

У багатьох країнах, у які було вимушене переїхати українське учнівство, організують заходи з інтеграції, зокрема організують вивчення місцевої мови. Це можуть бути спеціально організовані мовні курси, класи з початкового вивчення мови або мовні табори. Наприклад, Міністерка освіти Ірландії [заявляла](#) про підготовку літнього 2-тижневого табору для дітей з додатковими потребами, на якому будуть проводитися заняття з англійської мови, а також читання й письма.

Для того, аби сприяти інтеграції українських школяр_ок, міністерства освіти європейських країн [надають](#) вчитель_кам матеріали щодо того, як подолати мовний бар'єр, як розмовляти з дітьми про війну та як надавати психологічну підтримку. У низці країн, таких як Польща, Чехія, Литва, Латвія, Фінляндія, Словаччина, українські вчитель_ки можуть влаштуватися на роботу, але у деяких країнах потрібно пройти атестацію. Вчитель_кам також пропонують вивчення місцевої мови. У [Данії](#) українських педагог_инь залучають до розробки та наповнення навчальних програм. За [словами](#) українського міністра освіти і науки, міністерство співпрацює з іншими міністерствами та міжпарламентською групою з питань освіти, аби українські вчитель_ки за кордоном викладали для дітей з України.

● Вища освіта

Молодь за кордоном, що цьогоріч закінчила школу і планує продовжувати освіту, може робити це як в українських вишах, так і в країнах тимчасового перебування. В Україні цього року замість зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) було запроваджено національний мультипредметний тест (далі – НМТ) для вступу до вищих навчальних закладів. На відміну від ЗНО, його складають не у паперовому вигляді, а в цифровому у спеціально обладнаних центрах. Сам тест містить у собі питання з трьох предметів: української мови, історії України та математики – відповідно, всі ці предмети складають в один день.

НМТ можна буде скласти як в Україні, так і за кордоном. За [словами](#) міністра освіти і науки України, НМТ буде проведено в більшості країн

Європейського Союзу за таким же принципом, як в Україні, тобто в спеціально відведених комп'ютерних центрах під координацією україномовних педагог_инь. Наразі [розглядається](#) проведення НМТ лише у тих країнах, де є невелика різниця у часі. Планується, що за кордоном скласти НМТ [мають](#) 28 тисяч абітурієнт_ок. Наразі відомо, що найбільше заявок на проходження НМТ за кордоном подали українські абітурієнт_ки у Берліні, Мюнхені та Варшаві.

Після початку повномасштабного вторгнення закордонні інституції та університети почали створювати різні можливості для українських студент_ок та науков_иць з України. Їм пропонують продовжити навчання у західних університетах або взяти участь у різноманітних освітніх програмах. У деяких країнах (наприклад, у [Польщі](#) чи Литві) також скасовують або відтермінують для україн_ок плату за навчання та проживання у гуртожитках. Уряди окремих країн (наприклад, Чехії чи США) виділяють додаткову фінансову підтримку на потреби українських студент_ок і запроваджують стипендії для україн_ок. У деяких країнах існують окремі програми, орієнтовані на студент_ок та аспірант_ок з України — наприклад, програма «[Солідарні з Україною](#)», за допомогою якої можна продовжувати навчання в Польщі.

Окрім продовження навчання та фінансової допомоги, низка університетів [сприяють](#) працевлаштуванню студент_ок, наданню житла та безоплатного харчування, пропонують психологічну та юридичну підтримку. Для науков_иць і викладач_ок з України низка інституцій надають можливості для працевлаштування.

Деякі університети розробляють адаптивні програми українською мовою для біжен_ок з України. Наприклад, варшавський університет Collegium Civitas [розробив](#) адаптовані програми з українською мовою навчання для студент_ок першого року навчання. Після закінчення першого курсу вони продовжать навчання польською мовою. У деяких [країнах](#) пропонують курси вивчення національної мови.

З-поміж мережі європейських університетів частина намагаються [підтримувати](#) студент_ок, викладач_ок та науков_иць не лише в академічному полі, але також організують і гуманітарну допомогу. Наприклад, у [французькому Université Paris Cité](#) пропонують психологічну допомогу студент_кам, які вже дісталися Франції, а також збирають харчові продукти та предмети гігієни, одяг, лікарські засоби для

відправлення в Україну. Збором гуманітарної допомоги також займаються в Ягеллонському університеті, Радбод-університеті та інших.

З ініціативи Київської школи економіки було [створено](#) проект «Ukrainian Global University», який має на меті надати українським студент_кам, наукови_цям і викладач_кам можливість долучатися до програм закордонних університетів та інституцій. Національний університет «Киево-Могилянська академія» також [заявив](#) про відкриття своїх кампусів у Європі та Північній Америці, де кожного семестру зможуть навчатися 500 студент_ок.

● Проблеми, з якими стикаються українські здобувач_ки освіти за кордоном

- **Мовний бар'єр.** Саме мова є однією зі складнощів, з якими доводиться стикатися уч_еницям і студент_кам, що продовжують навчання за кордоном. Для здобувач_ок середньої освіти навчання проводиться переважно державною мовою країни, якої українські діти у своїх школах не вивчали. Водночас у студент_ок може бути можливість вчитися на англomовних програмах, але мовний бар'єр може стати для них перешкодою для інтеграції у країні перебування.
- **Подвійне навантаження на українських уч_ениць і студент_ок.** Велика частка українських уч_ениць, які виїхали за кордон, навчаються у місцевих школах, бо у більшості європейських країн середня освіта є обов'язковою, і водночас продовжують навчання дистанційно в українських школах. Однією з причин цього є бажання не поглиблювати академічну різницю та не мати проблем із перезарахуванням оцінок. Подвійне навантаження є проблемою у будь-якому разі, однак ця проблема може лише посилюватися у разі, якщо [навчання](#) у двох школах відбувається в один і той самий час. Як повідомляється на [сайті](#) Освітнього омбудсмена України, є також повідомлення від студент_ок про те, що їх змушують навчатися одночасно і в українських університетах, і в закордонних.
- **Брак українознавчої складової.** За умови навчання лише у місцевій школі у країні перебування діти можуть не вивчати українську мову та літературу, історію України, правознавство тощо, а також

втрачати час для навчання з цих предметів. Одним із рішень, які частково застосовуються, є можливість вивчати їх асинхронно, отримуючи від вчитель_ок матеріали для самостійного опрацювання, але це має меншу ефективність, ніж повноцінне навчання.

- **Можливий брак технічних засобів для навчання.** Українські уч_ениці [можуть](#) не мати потрібних технічних засобів для навчання, що ускладнюватиме їхній процес як українського дистанційного навчання, так і навчання за кордоном.
- **Академічна різниця.** Освітні програми та стандарти [можуть](#) відрізнятись в Україні й у країні перебування учнівства. Наприклад, частина європейських країн мають 12-річну школу, натомість в Україні поки що навчання здійснюється за 11-річною програмою. Це впливатиме на складність засвоєння матеріалу уч_еницями.
- **Брак знань і ресурсів вчитель_ок за кордоном.** У європейських країн різний досвід інтеграції біжен_ок у систему освіти. У країнах, до яких виїхало найбільше українських дітей-біжен_ок, можуть виникати проблеми із забезпеченням достатньої кількості вчитель_ок. Окрім того, не всі вчитель_ки можуть володіти методами навчання дітей, які спілкуються іншою мовою. Хоча у деяких країнах розробляються програми та навчальні матеріали з інтеграції, це відбувається не всюди.

Запрошення росіян на програми, відкриті для україн_ок. Попри те, що багато інституцій та університетів надають стипендії та відкривають програми для україн_ок, які залишають Україну через війну, такі програми або стипендії також відкривають для росіян. Намагаючись підтримати студент_ок і науков_иць з України, закордонні інституції [надають можливість користуватися](#) ідентичними можливостями росіянам, аргументуючи це тим, що не всі росіяни несуть відповідальність за війну в Україні. Це суперечить заявленим цілям і не є етичним, адже кожне місце, яке надане представни_цям Росії, могла би зайняти людина з України, яка перебуває у більш вразливому становищі. Крім того, наявність людей з Росії негативно впливає на психологічну та фізичну безпеку україн_ок.

● Рекомендації

Найбільш імовірно, що до початку 2022/2023 навчального року частина родин не повернеться в Україну і багато людей продовжать навчання у дитсадках, школах та університетах за кордоном. Водночас ті, хто повернеться, можуть мати особливі освітні потреби. За час, який лишається до початку навчання, профільним органам влади варто підготуватися до цього. Рекомендуємо звернути увагу на такі заходи.

- Зібрати дані про кількість вихован_ок, уч_ениць і студент_ок, які продовжать освіту за кордоном у новому навчальному році. Для цього МОН може скоординувати зусилля з українськими закладами освіти, які можуть опитати батьків щодо їхніх планів, та урядами держав, що приймають біжен_ок, аби ті надали дані про кількість тих, хто потребує продовження навчання.
- Забезпечити вивчення української мови та літератури, історії України та суспільствознавства для тих, хто навчається за кордоном. Важливо, щоб воно не конфліктувало з навчанням офлайн у країнах перебування. Виходом з цього можуть бути формати онлайн-курсів, вечірньої дистанційної школи або шкіл вихідного дня. Крім цього, можна залучати українських вчитель_ок за кордоном, які можуть викладати українською мовою та за українськими стандартами.
- Провести оцінку освітніх втрат та академічної різниці.
- Передбачати проведення компенсаторних занять для тих, хто відновить навчання в Україні. У разі браку ресурсів можна розглянути залучення коштів з різних джерел, зокрема звертатися до міжнародних і благодійних організацій, що збирають пожертви для підтримки україн_ок, які постраждали від російської агресії.
- Працювати над мінімізацією проблеми подвійного навантаження українських уч_ениць у новому навчальному році шляхом координації з іншими державами щодо організації навчання, перезарахування оцінок, залучення українських вчитель_ок за кордоном.
- Удосконалити і спростити можливості міжнародної академічної мобільності для студент_ок і викладач_ок для уникнення подвійного навантаження та створення можливостей збереження

зв'язків з Україною й українською системою освіти для українських біжен_ок за кордоном.

- Стимулювати і сприяти створенню спільних програм українських та іноземних закладів вищої освіти.
- Розробити план заходів щодо зменшення ризиків, пов'язаних з можливим зростанням обсягів академічної міграції з України, в контексті довгострокової стратегії повернення біжен_ок.

Вжити заходів щодо продовження системної реформи освіти, яка суттєво сповільнилася через пандемію COVID-19, війну та брак політичної волі.

Текст написаний за участі Тетяни Жерьобкіної та Ірини Козут.

Просимо підтримати наближення перемоги через пожертви на допомогу [Збройним Силам України](#) та [гуманітарним ініціативам](#).

[Пожертви](#), які ми наразі отримуємо на власну дільність, будуть спрямовані на дослідження й аналітику стосовно впливу війни на цивільне населення. Дякуємо за підтримку людям, які зробили пожертви, Празькому громадянському центру, Міжнародному фонду Відродження та Представництву Фонду імені Гайнріха Бьолля в Україні.